

فرا تحلیل عوامل موثر بر قاچاق مواد مخدر و راهکارهای مقابله با آن طی سال های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۶ در تهران *

هوشنگ گراوند^۱، علی دلاور^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۲۸

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر فرا تحلیل عوامل موثر بر قاچاق مواد مخدر و راهکارهای مقابله با آن طی سال های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۶ در شهر تهران بود. **روش:** روش پژوهش فرا تحلیل بود. در مجموع ۱۸ مطالعه در حوزه قاچاق مواد مخدر از طریق جستجوی اینترنتی در بانک های اطلاعاتی داخلی و در سازمان ها و دانشگاه های شهر تهران شناسایی شد و نهایتاً پایان نامه ها، طرح ها و مقاله هایی که ملاک ها و اطلاعات لازم برای فرا تحلیل را داشتند، انتخاب شدند. **یافته ها:** مطالعات انجام شده، از لحاظ ملاحظات نمونه گیری، آزمون های آماری و روش شناسی دارای مشکلات اساسی بودند. از لحاظ نظری، سطح تحلیل برخی از نظریات به کار رفته در مبانی نظری پژوهش با متغیرهای مورد بررسی در تحقیق همخوانی نداشت. نتایج قسمت فرا تحلیل نشان داد که شاخص اندازه اثر ترکیبی در حوزه ی قاچاق مواد مخدر در مدل ثابت ۰/۵۳ و در مدل تصادفی ۰/۵۶ بود. اما در بررسی جداگانه، اندازه اثر مقوله عوامل محیطی - اجتماعی بیشتر از عوامل انتظامی بود. **نتیجه گیری:** با توجه به ضعف نظری و روش شناختی پژوهش های انجام شده، وجود چارچوب نظری مشخص برای تحقیقات دارای فرضیه و همچنین ملاحظات روش شناسی امری مهم و ضروری است. همچنین با توجه به اندازه اثر بزرگتر عوامل محیطی - اجتماعی نسبت به عوامل انتظامی، می توان گفت که این یافته تاحدودی نشان از توسعه نیافتگی شهر تهران می باشد. این توسعه نیافتگی و نتایج حاصل از آن به همراه ویژگی های طبیعی و جغرافیایی و سیاسی شهر تهران (مرکزیت) در نهایت منجر به سوق دادن شهروندان و سایر افراد مهاجر به قاچاق مواد مخدر شده است.

کلیدواژه ها: فرانظری، فرا تحلیل، قاچاق مواد مخدر، شهر تهران

*. این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «فرا مطالعه تحقیقات سرقت، نزاع و قاچاق مواد مخدر در طول سال های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۶ در کلان شهر تهران و راهکارهای مقابله با آن» است که با حمایت پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا و با همکاری مرکز نخبگان و استعداد های برتر انجام شده است.

۱. نویسنده مسئول: استادیار، گروه روانشناسی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران. پست الکترونیک: garavand.h@lu.ac.ir

۲. استاد، گروه سنجش و اندازه گیری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

مقدمه

سازمان بهداشت جهانی مسئله مواد مخدر اعم از تولید، توزیع و مصرف را کنار سه مسئله جهانی دیگر یعنی تولید و انباشت سلاح کشتار جمعی، آلودگی محیط زیست، فقر و شکاف طبقاتی، از جمله مسائل اساسی شمرده است که حیات بشری را در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در عرصه جهانی مورد تهدید و چالش جدی قرار می دهد (مک گانون، استرانگ و میک مهان^۱، ۲۰۲۰؛ زلدون^۲ و همکاران، ۲۰۲۰؛ نستلر و لاسچر^۳، ۲۰۱۹). به طوری که می توان گفت، یکی از عوامل مهم در ایجاد ناامنی اجتماعی در جامعه، قاچاق و توزیع مواد مخدر است (چن^۴ و همکاران، ۲۰۲۰). جامعه ایران به علت همجواری با یکی از هسته های بزرگ تولید و قاچاق مواد مخدر، یعنی هلال طلایی (افغانستان و پاکستان)، به مثابه پلی برای ترانزیت مواد مخدر به کشورهای اروپایی واقع شده و در این رهگذر، به ناچار با این پدیده شوم درگیر شده است. با توجه به اینکه کشور ایران برای ترانزیت مواد مخدر به اروپا به نسبت سایر مسیرها، کوتاه ترین و سهل الوصول ترین مسیر می باشد، همواره مقدار زیادی مواد مخدر وارد کشور می شود (مهرا، ۱۳۹۹). قاچاق مواد مخدر تجارت غیرقانونی است که شامل کشت، تولید، توزیع و فروش مواد مشمول قوانین ممنوعیت مواد مخدر می شود. در حال حاضر، مصرف هروئین جهان نشان دهنده یک جریان سالانه ۴۳۰ تا ۴۵۰ تن هروئین در جهان است. از این مقدار سهم میانمار و لائوس بازده حدود ۵۰ تن می باشد، در حالی که سهم بقیه کشورها ۳۸۰ تن هروئین و مورفین است که منحصراً از تریاک افغانستان تولید می گردد. از این مقدار حدود ۵ تن در کشور افغانستان مصرف، کشف و ضبط و بخش عمده باقی مانده ۳۷۵ تن از طریق کشورهای همسایه افغانستان به صورت قاچاق در سراسر جهان توزیع می گردد. مسیر بالکان و شمال کریدورهای اصلی قاچاق هروئین میان افغانستان و بازارهای بزرگ جهانی به فدراسیون روسیه و غرب اروپا است. مسیر بالکان با عبور از ایران (اغلب از طریق پاکستان)، ترکیه، یونان و بلغارستان در سراسر اروپا و جنوب شرق به بازار اروپا غربی، به

1. McGannon, Estrange & McMahon
2. Zeledon

3. Nestler & Lüscher
4. Chen

ارزش سالانه حدود ۲۰ میلیارد دلار مبادله می‌شود. مسیر شمالی عمدتاً از طریق تاجیکستان و قرقیزستان (یا ازبکستان و ترکمنستان) به قزاقستان و فدراسیون روسیه می‌باشد که ۱۳ میلیارد دلار در هر سال در بازار تخمین زده می‌شود (سیفی قره‌بتاق، محمدی، مهدی‌پور و قدسنیا، ۱۴۰۰).

مشکلات و آسیب‌های اجتماعی را نمی‌توان تنها به واسطه‌ی یک عامل یا علت تبیین نمود. در واقع هیچ علتی به تنهایی برای رفتار پیچیده و متنوعی مثل بزهکاری کافی نخواهد بود. بحث قاچاق مواد مخدر از این قاعده مستثنی نمی‌باشد و عوامل گوناگونی در سطح جامعه و خانواده دست به دست هم می‌دهند تا این آسیب اجتماعی به وجود آید (وطنی، وروایی و فاطمی‌موحد، ۱۳۹۵). در ادامه به مهمترین نظریه‌های تبیین کننده این پدیده پرداخته خواهد شد.

ساترلند^۱ از اعضای مکتب شیکاگو جرم را به آنچه تفاوت ارتباطات نام‌گذاری کرده است مربوط می‌داند. مفهوم تفاوت ارتباطات بسیار ساده است، در جامعه‌ای که دارای خرده فرهنگ‌های متنوع و متعددی است برخی محیط‌های اجتماعی معمولاً تشویق کننده فعالیت‌های غیرقانونی‌اند، در حالی که محیط‌های دیگر چنین نیستند. افراد به واسطه‌ی ارتباط با دیگران که حامل هنجارهای تبهکارانه می‌باشند، بزهکار یا تبهکار می‌گردند. ساترلند بر اهمیت گروه همسالان در انحراف جوانان و نوجوانان تأکید دارد و به همین دلیل، وجود این گونه پیوندها را علت انحراف افراد می‌داند (گیدنز^۲، ۲۰۱۰، به نقل از ناصری، مکاریان‌فرگ و حضرتی، ۱۳۹۷).

نظریه‌پردازان تئوری محرومیت نسبی معتقدند که افراد به علت مقایسه بین خود و امکانات طبقه بالاتر دچار محرومیت نسبی شده و مرتکب جرم می‌شوند. بر طبق این نظریه، افرادی که در محله‌های حاشیه‌ای شهر زندگی می‌کنند و راهی برای ارضای نیازهای اساسی خود پیدا نمی‌کنند، دست به اعمال غیرقانونی مانند دزدی و تجاوز می‌زنند (سیگل^۳، ۲۰۱۶). هر چند محرومیت نسبی محدود به طبقات پایین نمی‌گردد و افراد

ثروتمند هم وقتی که در رسیدن به خواسته‌های خود شکست می‌خورند، به خصوص وقتی که دست‌آوردهای چشم‌گیر طبقه بالاتر از خود را مقایسه می‌کنند، احساس ناکامی خواهند کرد و احتمال دارد از وسایل غیرقانونی برای دستیابی به هدف‌های خود استفاده کنند (عبدی، عبدی و نجفی‌خواجه‌بلاغ، ۱۳۹۷). نظریه‌های تضاد اجتماعی در حیطه‌ی اندیشه‌های مارکسیستی می‌باشند که با تکیه بر نقش دولت در تولید جرم، رفتارهای کجروانه را یا عکس‌العملی در برابر توزیع نابرابر قدرت و ثروت در جامعه و یا نوعی کارکرد تضادهای موجود در درون جامعه می‌داند (سلیمی و دلاوری، ۱۳۸۰). نظریه انتخاب عقلانی تلاش دارد تا نحوه تصمیم‌گیری انسان را مورد تبیین قرار دهد و برای این امر، ایده‌های نئوکلاسیک در جرم‌شناسی را مجدداً در خصوص انگیزه‌های انسان احیا می‌کند (مورگان، مگوایر و رینر، ۲۰۱۲). در این رویکرد، کلارک و کورنیش^۲ (۱۹۸۵) جرم را از دید بزهکار ارزیابی می‌کنند و به دنبال این هستند که چرا هر یک از مجرمان به جرم خاصی گرایش دارند، دنبال چه هستند و هدف‌شان از ارتکاب به جرم چیست و منافع ناشی از عمل مجرمانه را چگونه ارزیابی و ارزش‌گذاری می‌کنند؟ این نظریه، چهار اصل احتمال انتخاب‌های مجرمانه را مورد توجه قرار داده است: اصل اول) محدود کردن راه‌های دستیابی به اهداف مجرمانه؛ و اصل دوم) افزایش احتمال خطر برای ارتکاب بزهکاری؛ اصل سوم) کاهش منابع ارتکاب جرم؛ و اصل چهارم) تدوین ضوابط مناسب برای پیشگیری از جرم.

بر اساس تئوری بی‌سازمانی اجتماعی، بزهکاری جوانان به حرکات عمومی جمعیت و عدم تعانس فرهنگی مربوط می‌باشد. بی‌ثباتی همگانی و تجزیه فرهنگی منجر به ظهور بی‌سازمانی اجتماعی می‌گردد. سهولت جابه‌جایی مهاجران به حوزه‌های درونی شهر شرایط را به نفع بزهکاران و خلاف کاران مهیا می‌کند و برای مهاجران مشکل‌ساز می‌گردد، چرا که آنها در این محیط زندگی می‌کنند و می‌بایستی خود را از این گونه فعالیت‌ها به دور نگه دارند. بزهکاری موجود در این مناطق، باعث به وجود آمدن تنوع و

از دست رفتن انسجام یا کنترل اخلاقی گروه‌ها یا نهادها می‌شود (باتومز و ویلیس^۱، ۲۰۲۰). نظریه پردازان فشار، جرم را نتیجه مستقیم فقر و خشم طبقه پایین می‌دانند. پرسش اصلی در نظریه فشار این می‌باشد که چرا مردم کج رفتاری می‌کنند؟ (آگنیو^۲، ۱۹۹۵). در جواب به این پرسش، آن‌ها معتقدند فشار در مناطق مرفه به علت در دسترس بودن امکانات آموزشی و رفاهی، بسیار کم است، اما در مناطق بی‌سازمان به دلیل اینکه راه‌های مشروع حصول موفقیت بسته می‌باشد، فشار رخ می‌دهد. مردم بی‌بضاعت برای رهایی از فشار احتمال دارد از راه‌های غیرقانونی مانند سرقت، دادوستد مواد مخدر یا طرد اهداف اجتماعاً پذیرفته شده و جایگزین کردن اهداف انحرافی دیگر، برای رسیدن به اهداف‌شان استفاده کنند. پیش فرض نظریه کنترل اجتماعی این است که برای کاستن از تمایل به رفتار بزهکارانه و مجرمانه، همه افراد باید کنترل شوند. این نظریه رفتار انحرافی را نتیجه پیوندهای ضعیف افراد در ارتباط با جامعه می‌داند (هیرشی^۳، ۱۹۶۹؛ به نقل از عبدی و همکاران، ۱۳۹۷). هیرشی در نظریه خود، نقش سازمان‌های کنترل اجتماعی مانند خانواده و مدرسه را مورد تأکید قرار می‌دهد و بر این باور است که چون برخی از نیروهای اجتماعی بازدارنده و کنترل کننده انحراف اجتماعی، از بین رفته یا کارکرد آن‌ها ضعیف شده است، جوانان مرتکب رفتار بزهکارانه می‌شوند. عوامل تقویت کننده پیوند فرد و جامعه از دیدگاه هیرشی، تعلق و دلبستگی، تعهد، شمول و درگیری و اعتقادی می‌باشند (هیرشی، ۱۹۶۹؛ به نقل از عبدی و همکاران، ۱۳۹۷).

با توجه به بررسی اجمالی و مطالعات مقدماتی در رابطه با نظریه‌ها و دیدگاه‌ها، چارچوب نظری تحقیق بر اساس ترکیب و تلفیقی از چند نظریه با محوریت نظریه کنترل اجتماعی و ... است، زیرا روش پژوهش حاضر مرور مطالعات پیشین از نظر فراتحلیل (تجزیه و تحلیل محتوای مطالعات اولیه)، فراروش (تجزیه و تحلیل روش‌شناسی مطالعات اولیه) و فرانظری (تجزیه و تحلیل نظری مطالعات اولیه) است. دلیل استفاده از رویکرد نظری ترکیبی این بود که، هر کدام از پژوهش‌های مورد بررسی در این مطالعه، دیدگاه‌ها

و نظریه‌های خاصی را برای تبیین پدیده‌ها و آسیب‌های اجتماعی به کار برده بودند؛ و از آنجایی که یک نظریه به تنهایی نمی‌تواند مسأله انحراف را تحت پوشش کامل از نظر ابعاد اجتماعی، فرهنگی و ... قرار دهد، لذا مبنای نظری محققان در این پژوهش، ترکیب و تلفیقی از چند نظریه پیوند افتراقی ساترلند، نظریه محرومیت نسبی، نظریه تضاد، نظریه انتخاب عقلانی، نظریه بی‌سازمانی اجتماعی، نظریه فشار و نظریه غالب کنترل اجتماعی هیرشی است.

در یک جمع‌بندی کلی از نظریه‌های مطرح شده می‌توان گفت، هیرشی در نظریه کنترل اجتماعی، رفتار انحرافی را نتیجه پیوندهای ضعیف افراد در ارتباط با جامعه؛ ساترلند در نظریه پیوند افتراقی جرم را حاصل انتقال فرهنگی و محیط اجتماعی آلوده به فساد؛ نظریه محرومیت نسبی جرم را حاصل ناکامی در رسیدن به خواسته‌ها؛ نظریه‌های تضاد، رفتارهای کج‌روانه را عکس‌العملی در برابر توزیع نابرابر قدرت و ثروت در جامعه؛ نظریه پردازن انتخاب عقلانی در زمینه جرم بر روی عوامل موقعیتی و هزینه‌ها و منافع ادراک شده از جرم به عنوان عوامل مؤثر بر انتخاب اهداف و تصمیم‌های مجرمانه؛ نظریه بی‌سازمانی اجتماعی جرم را نتیجه نارسایی در ارزش‌های اجتماعی و کنترل و نظریه فشار، جرم و بزهکاری را نتیجه مستقیم تأثیرگذاری منفی خشم، ناکامی و احساسات مضر و زیان‌آور بر فرد می‌داند. فراتحلیل در رابطه با پژوهش‌های انجام شده در زمینه عوامل مؤثر بر قاچاق مواد بسیار با اهمیت است؛ زیرا چنانچه روش تحقیق مناسب با شناخت واقعیت تعیین شود منجز به کشف حقیقت می‌شود و بر عکس اگر به این امر توجه لازم نشود، ممکن است نه تنها کشف واقعیت نکند بلکه بر حیرت بیفزاید (محمدنژاد شورکایی، جشنی‌آرانی و یزدانی، ۱۳۹۰). لذا این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال‌هاست که در ارتباط با عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر در شهر تهران چه مطالعات و پژوهش‌هایی انجام گرفته و به چه مبانی نظری منتج گردیده است؟ پژوهش‌های انجام شده در شهر تهران پیرامون عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر از لحاظ روش‌شناختی پژوهش از چه روشی بهره گرفته‌اند؟ میانگین و انحراف استاندارد اندازه اثر متغیرهای مرتبط با عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر در پژوهش‌های انجام شده به چه میزان است؟ با توجه به

یافته‌های موجود از پژوهش حاضر، راهکارهای مناسب برای مقابله با عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر در شهر تهران کدامند؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

در این پژوهش از روش فراتحلیل، جهت جمع‌آوری، ترکیب و خلاصه نمودن یافته‌های پژوهشی با موضوع قاچاق مواد مخدر استفاده گردید. جامعه آماری پژوهش حاضر تمامی پژوهش‌های انجام شده توسط دستگاه‌های اجرایی، پایان‌نامه‌ها و پژوهش‌های چاپ شده در مجلات علمی - پژوهشی مرتبط با قاچاق مواد مخدر در شهر تهران در طول سال‌های ۸۵ تا ۹۶ بود. این پژوهش از نوع پژوهش‌های مروری (بازنگری) است و داده‌های پژوهش از طریق کتابخانه و اینترنت جمع‌آوری شده‌اند. در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات مربوط به ادبیات و پیشینه پژوهش از کتاب‌ها، مقالات و سایت‌های مرتبط با موضوع پژوهش استفاده گردید. برای شناسایی پایان‌نامه‌های موجود در زمینه مورد نظر به پایگاه مرکز اطلاعات و مدارک ایرانداک، دانشگاه علوم انتظامی امین و سایر دانشگاه‌های تهران مراجعه و لیست اولیه مطالعات تهیه شد. در مرحله بعد با استفاده از کلیدواژه‌های مواد مخدر و قاچاق مواد مخدر در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی از طریق پایگاه‌های اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، پایگاه مجلات تخصصی نور (Noormags)، پایگاه بانک اطلاعات نشریات کشور (Magiran)، پایگاه مرکز اسناد و مدارک علمی ایران (Irاندو) و ... تمام مقاله‌های منتشر شده به زبان فارسی که به نحوی به بررسی آسیب اجتماعی قاچاق مواد مخدر در شهر تهران پرداخته‌اند، گردآوری شدند. همچنین برای یافتن پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی که گزارش پژوهشی آن‌ها به صورت مقاله به چاپ نرسیده‌اند به دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی (دانشگاه علوم انتظامی امین، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه تهران، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه الزهراء، دانشگاه خوارزمی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه آزاد علوم تحقیقات، دانشگاه پیام نور تهران) و سایر سازمان‌های شهر تهران از جمله دفتر تحقیقات آگاهی مراجعه شد. در مجموع ۱۸ اثر چاپ شده ردیابی شد و نهایتاً پایان‌نامه‌ها، طرح‌ها و مقاله‌هایی که ملاک‌ها و اطلاعات

لازم برای فرا تحلیل را داشتند انتخاب شدند. همچنین مطالعاتی که اطلاعات لازم را گزارش نکرده بودند و امکان محاسبه اندازه اثر آنها وجود نداشت از بین مطالعات حذف شدند. نهایتاً نمونه آماری این پژوهش ۷ مطالعه در حوزه قاچاق مواد مخدر شد. در مرحله بعد اطلاعات مربوط به مطالعات کد گذاری شد و در کار برگ فرا تحلیلی ثبت شد.

تحلیل داده‌های این پژوهش بر اساس روش فرا تحلیل انجام شده است. ضریب همبستگی به عنوان برآورد کننده اندازه اثر در هر مطالعه انتخاب شده است. اندازه اثر ترکیبی متغیرها تحت هر دو مدل ثابت و تصادفی محاسبه گردید. به علاوه جهت بررسی سوگیری انتشار^۱ از آزمون رگرسیون ایگر^۲، آزمون N ایمن از خطا^۳، آزمون اصلاح و برازش دوال و توئیدی^۴ و نمودار کیفی^۵ و برای تحلیل همگنی مطالعات از آزمون‌های Q و I^۲ استفاده شده است. در این پژوهش برای تحلیل داده‌های حاصل از پژوهش‌ها از ویرایش دوم نرم افزار جامع فرا تحلیل^۶ استفاده شد. روش‌های آمار توصیفی مورد استفاده در این پژوهش شامل فراوانی و درصد فراوانی است که از بسته نرم افزار آماری اسپاسس به عنوان نرم افزار جانبی جهت به دست آوردن فراوانی و ترسیم نمودارها استفاده شده است.

یافته‌ها

در مجموع ۱۸ اثر چاپ شده ردیابی شد و نهایتاً پایان‌نامه‌ها، طرح‌ها و مقاله‌هایی که ملاک‌ها و اطلاعات لازم برای فرا تحلیل را داشتند، انتخاب شدند. همچنین مطالعاتی که اطلاعات لازم را گزارش نکرده بودند و امکان محاسبه اندازه اثر آنها وجود نداشت از بین مطالعات حذف شدند. نهایتاً نمونه آماری این پژوهش ۷ مطالعه در حوزه قاچاق مواد مخدر شد. به طور کلی در تمامی پژوهش‌های مورد بررسی، ۸۱۶ آزمودنی مطالعه شدند، که به طور متوسط برای هر پژوهش ۱۱۶ نفر می‌باشد. نتایج نشان داد ۱۴/۳ درصد از پژوهش‌ها در سال‌های ۸۵ تا ۸۷، ۱۴/۳ درصد در سال‌های ۸۸ تا ۹۰، ۴۲/۹ درصد در سال‌های ۹۱ تا ۹۳ و ۲۸/۶ درصد در سال‌های ۹۴ تا ۹۶ انجام شده است. ۷۱/۴ درصد

1. publication bias
2. egger's linear regression
3. fail- safe n
4. duval and tweedie's trim-and fill

5. funnel plot
6. Comprehensive Meta Analysis (CMA2)

پژوهش‌هایی که در زمینه عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر در شهر تهران انجام شده است با روش نمونه‌گیری سرشماری و ۶/۲۸ درصد با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و در دسترس انجام شده است. همچنین نتایج نشان داد ۲۰ درصد پژوهش‌ها به بررسی عوامل محیطی - اجتماعی و ۸۰ درصد پژوهش‌ها به بررسی عوامل انتظامی مؤثر بر قاچاق مواد مخدر در شهر تهران پرداخته‌اند. بر اساس اطلاعات موجود می‌توان گفت ۹۴ درصد از پژوهش‌های صورت گرفته در شهر تهران در رابطه با قاچاق مواد مخدر از نظر چک لیست فراتر از سطح متوسط و متوسط به بالا هستند. همچنین می‌توان گفت ۶ درصد آن‌ها در سطح پایین‌تر از متوسط قرار دارند.

علاوه بر این، نظریه‌های فعالیت روزمره، نظریه جرم‌شناسی محیطی و نظریه انتخاب منطقی هر کدام دو یا بیشتر از دو بار به کار گرفته شده‌اند، اما نظریه‌های آنومی، جرم‌شناسی محیطی جاکوبز، نظریه شاو و مک کی در خصوص تأثیر به‌سزای کاربری‌های اراضی در وقوع میزان جرایم، نظریه جفری در زمینه پیشگیری از بزهکاری از طریق طراحی شهری، نظریه نیومن در زمینه فضای مقاوم در برابر جرم (فضای قابل دفاع)، قانون حرارتی تبهکاری گری، نظریه انریکو فری در زمینه جرم، مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو و نظریه کانون‌های جرم خیز تنها یک بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

نتایج نشان داد در حوزه عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر، ۴۴/۷۱ درصد به روش پیمایشی، ۲۸/۱۴ درصد به روشی تحلیلی ثانویه و ۲۸/۱۴ درصد به روش توصیفی - اسنادی و تمام پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر از نظر نوع پژوهش، کاربردی و از نظر زمان، مقطعی و ۳ پژوهش با استفاده از پرسشنامه، ۲ پژوهش به روش بررسی اسناد و ۲ پژوهش به روش بررسی اسناد و پرسشنامه با هم انجام شده‌اند. نتایج تحلیل فراروش نشان می‌دهد مهمترین ضعف روشی پژوهش‌های انجام شده در حوزه عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر، روش‌های شاخص‌سازی، آزمون مقدماتی و سبیل اندازه‌گیری، محدودیت و موانع پژوهشی و ملاحظات اخلاقی می‌باشد. نتایج فراتحلیل در حوزه عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: شاخص اندازه اثر برای کل پژوهش‌های قاچاق مواد مخدر

پژوهشگر / پژوهشگران (سال انجام پژوهش)	تعداد متغیرها	میانگین اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	ارزش Z	سطح معناداری
۱ قصری، کلاتری، جباری و قزلباش (۱۳۸۹)	۱	۰/۶۳	۰/۵۳	۰/۷۱	۱۰/۱۶	۰/۰۰۱
۲ شماعتی، موحد و ویسی (۱۳۹۴)	۲	۰/۶۹	۰/۶۰	۰/۷۶	۱۰/۹۷	۰/۰۰۱
۳ دانش و حسوند (۱۳۹۵)	۲	۰/۴۸	۰/۲۴	۰/۶۷	۳/۶۲	۰/۰۰۱
۴ حاتمی مزید و باهری (۱۳۹۳)	۳	۰/۳۵	۰/۱۶	۰/۵۱	۳/۵۶	۰/۰۰۱
۵ حسینی خواه و باهری (۱۳۹۳)	۷	۰/۲۳	۰/۱۰	۰/۳۴	۳/۵۴	۰/۰۰۱
۶ جزینی و دهقانی (۱۳۹۶)	۵	۰/۸۰	۰/۷۰	۰/۸۷	۸/۹۷	۰/۰۰۱
۷ عابدینی (۱۳۸۶)	۱	۰/۵۳	۰/۳۴	۰/۶۸	۴/۸۹	۰/۰۰۱
اندازه اثر ثابت	۲۱	۰/۵۳	۰/۴۸	۰/۵۷	۱۷/۲۶	۰/۰۰۱
کل اندازه اثر تصادفی	۲۱	۰/۵۶	۰/۳۷	۰/۷۰	۵/۲۷	۰/۰۰۱

طبق جدول ۱، اندازه اثر ترکیبی برای متغیرهای به کار رفته در کلیه پژوهش‌های قبلی در حوزه‌ی عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر در مدل اثرات ثابت ۰/۵۳ و تصادفی ۰/۵۶ بدست آمد. بر طبق معیار کوهن^۱ (۱۹۹۲، به نقل از دلاور، ۱۳۹۴) اندازه اثر ترکیبی بدست آمده در هر دو مدل مطلوب و معنادار می‌باشد.

در این پژوهش ابتدا به بررسی مهم‌ترین پیش فرض‌های فرا تحلیل (بررسی خطای انتشار در میان مطالعات و همگن بودن مطالعات انجام شده) پرداخته شد. نتایج به دست آمده از آزمون رگرسیون ایگر ($t=۰/۶۹۱$ ، $df=۵$ ، $p=۰/۵۲۰$) نشان داد که عرض از مبدا خط رگرسیونی مطالعات نزدیک به صفر می‌باشد و این بدین معنا می‌باشد که در پژوهش‌ها سوگیری وجود ندارد. بر طبق نتیجه آزمون N ایمن از خطا لازم است تعداد ۵۳۸ پژوهش با میانگین اثر صفر برای ترکیب آزمون دو دامنه و دستیابی به سطح معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ وارد تحلیل شود. با توجه به زیاد بودن این مطالعات می‌توان به اندازه اثر کلی این پژوهش‌ها اطمینان داشت. بر اساس آزمون اصلاح و برازش دوال و تئیدی مدل اثر ثابت برآورد نقطه‌ای و فاصله اطمینان ۹۵٪ برای پژوهش‌ها، ۰/۵۲۶ و (۰/۴۷۶، ۰/۵۷۲) و

براساس مدل تصادفی، برآورد نقطه‌ای و فاصله اطمینان ۹۵٪ برای پژوهش‌های ترکیبی، ۰/۴۹۵ و (۰/۴۴۵، ۰/۵۴۱) می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد که نمودار فائل، متقارن می‌باشد. بنابراین با در نظر گرفتن هر چهار روش مورد بررسی می‌توان نتیجه گرفت که مطالعات مورد بررسی سوگیری انتشار ندارند.

همچنین نتایج نشان داد که آماره Q بسیار بزرگ و معنادار می‌باشد. بنابراین همگونی اندازه‌های اثر وجود ندارد. شاخص I^2 در جهت تکمیل معناداری آماره Q به کار می‌رود که آن هم نشان دهنده‌ی ناهمگونی بسیار زیاد می‌باشد. لذا در ادامه اندازه اثر هر متغیر مستقل به صورت جداگانه و همچنین در ترکیب با یکدیگر و به عنوان یک مقوله بررسی می‌شود. در جدول ۲، اندازه اثر هر کدام از متغیرهای مستقلی که رابطه آن‌ها با قاچاق مواد مخدر در پژوهش‌های گردآوری شده بررسی شده بود، گزارش شده است.

جدول ۲: اندازه اثر متغیرهای مستقل مرتبط با قاچاق مواد مخدر

ردیف	متغیر مورد بررسی	تکرار	میانگین اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	ارزش Z	سطح معناداری
۱	نوع کاربری و تخصیص فضا	۲	۰/۷۵	۰/۶۷	۰/۸۱	۱۲/۸۲	۰/۰۰۱
۲	نزدیکی میدان‌ها، تقاطع‌ها و حاشیه بزرگراه‌ها	۱	۰/۴۷	۰/۳۴	۰/۵۸	۶/۵۹	۰/۰۰۱
۳	میزان بیکاری	۱	-۰/۲۷	-۰/۵۱	۰/۰۰۹	-۱/۸۹	۰/۰۵۸
۴	سطح تحصیلات	۱	۰/۸۷	۰/۷۸	۰/۹۲	۹/۱۳	۰/۰۰۱
۵	بعد انسانی پشتیبان عملیاتی	۱	۰/۳۸	۰/۲۰	۰/۵۳	۳/۹۰	۰/۰۰۱
۶	بعد اطلاعاتی پشتیبان عملیاتی	۱	۰/۳۳	۰/۱۴	۰/۴۹	۳/۳۶	۰/۰۰۱
۷	بعد تجهیزاتی پشتیبان عملیاتی	۱	۰/۳۳	۰/۱۵	۰/۵۰	۳/۴۲	۰/۰۰۱
۸	ویژگی‌های سنگ‌های مواد یاب (جنسیت)	۱	۰/۱۵	۰/۰۲	۰/۲۷	۲/۲۸	۰/۰۲۲
۹	ویژگی‌های منطقه جغرافیایی	۱	۰/۰۷	-۰/۰۶	۰/۲۰	۱/۱۰	۰/۲۶۸
۱۰	ویژگی‌های سنگ‌های مواد یاب (مدت آموزش)	۱	۰/۴۱	۰/۳۰	۰/۵۱	۶/۶۸	۰/۰۰۱
۱۱	ویژگی‌های مربیان سنگ (مدت آموزش)	۱	۰/۳۵	۰/۲۳	۰/۴۵	۵/۵۲	۰/۰۰۱
۱۲	ویژگی‌های مربیان سنگ (سابقه خدمت)	۱	۰/۰۹	-۰/۰۴	۰/۲۱	۱/۳۷	۰/۱۶۹
۱۳	ویژگی‌های سنگ‌های مواد یاب (سن)	۱	۰/۳۱	۰/۲۰	۰/۴۲	۵	۰/۰۰۱

جدول ۲: اندازه اثر متغیرهای مستقل مرتبط با قاچاق مواد مخدر

ردیف	متغیر مورد بررسی	تکرار	میانگین اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	ارزش Z	سطح معناداری
۱۴	ویژگی‌های مربیان سگ (سن)	۱	۰/۱۸	۰/۰۶	۰/۳۰	۲/۸۳	۰/۰۰۵
۱۵	تکنیک‌های مبتنی بر افزایش هزینه	۱	۰/۷۵	۰/۶۳	۰/۸۴	۷/۹۷	۰/۰۰۱
۱۶	تکنیک‌های مبتنی بر افزایش خطر	۱	۰/۸۱	۰/۷۱	۰/۸۸	۹/۲۰	۰/۰۰۱
۱۷	تکنیک‌های مبتنی بر افزایش تلاش و زحمت	۱	۰/۷۹	۰/۶۸	۰/۸۶	۸/۷۵	۰/۰۰۱
۱۸	تکنیک‌های مبتنی بر کاهش منافع	۱	۰/۸۱	۰/۷۰	۰/۸۷	۹/۰۹	۰/۰۰۱
۱۹	تکنیک‌های مبتنی بر کاهش تحریک	۱	۰/۸۳	۰/۷۵	۰/۸۹	۹/۸۳	۰/۰۰۱
۲۰	به کارگیری تجهیزات و تکنولوژی مدرن	۱	۰/۵۳	۰/۳۴	۰/۶۸	۴/۸۹	۰/۰۰۱
کل	اندازه اثر ثابت	۲۱	۰/۴۱	۰/۳۸	۰/۴۴	۲۲/۷۳	۰/۰۰۱
	اندازه اثر تصادفی	۲۱	۰/۵۱	۰/۳۷	۰/۶۲	۶/۶۱	۰/۰۰۱

اندازه اثر ترکیبی برای متغیرهای به کار رفته در کلیه پژوهش‌های قبلی در حوزه قاچاق مواد مخدر در مدل اثرات ثابت ۰/۴۱ و تصادفی ۰/۴۱ به دست آمده است که بر طبق معیار کوهن (۱۹۹۲؛ به نقل از دلاور، ۱۳۹۴) اندازه اثر ترکیبی به دست آمده در هر دو مدل، مطلوب و معنادار می‌باشد. همچنین در بررسی اندازه اثرها بر اساس متغیرهای مستقل به طور جداگانه مشاهده می‌شود، اندازه اثر متغیرهای میزان بیکاری، ویژگی‌های منطقه جغرافیایی و ویژگی‌های مربیان سگ (سابقه خدمت) غیر معنادار بوده و اندازه اثر سایر متغیرها بالاتر از ۰/۳ بود که بر طبق معیار کوهن نسبتاً زیاد و معنادار می‌باشد. با توجه به پراکندگی متغیرهای مستقل در ادامه نسبت به مقوله‌بندی متغیرهایی که ماهیت نظری مشترکی دارند اقدام شده است.

جدول ۳: اندازه اثر متغیرهای مقوله عوامل محیطی - اجتماعی زمینه‌ساز مؤثر بر قاچاق مواد مخدر

ردیف	متغیر مورد بررسی	تکرار	میانگین اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	ارزش Z	سطح معناداری
۱	نوع کاربری و تخصیص فضا	۲	۰/۷۵	۰/۶۷	۰/۸۰	۱۲/۸۲	۰/۰۰۱
۲	نزدیکی میدان‌ها، تقاطع‌ها و حاشیه بزرگراه‌ها	۱	۰/۴۷	۰/۳۴	۰/۵۸	۶/۵۹	۰/۰۰۱
۳	میزان بیکاری	۱	-۰/۲۷	-۰/۵۱	۰/۰۰۹	-۱/۸۹	۰/۰۵۸
۴	سطح تحصیلات	۱	۰/۸۷	۰/۷۸	۰/۹۲	۹/۱۳	۰/۰۰۱
کل	اندازه اثر ثابت	۵	۰/۶۰	۰/۵۴	۰/۶۶	۱۴/۵۹	۰/۰۰۱
	اندازه اثر تصادفی	۵	۰/۵۶	۰/۱۱	۰/۸۲	۲/۳۸	۰/۰۱۷

در جدول ۳ مقادیر اندازه اثر رابطه عوامل محیطی - اجتماعی زمینه‌ساز با قاچاق مواد مخدر گزارش شده است. همانطور که مشاهده می‌شود تعداد ۵ فرضیه به بررسی این رابطه پرداخته‌اند و میانگین اندازه اثر آن‌ها ۰/۵۶ بدست آمده است که در سطح ۰/۰۱ معنادار می‌باشند. با بررسی متغیرهای موجود در این مقوله مشخص می‌شود که ۲ فرضیه به رابطه نوع کاربری و تخصیص فضا با قاچاق مواد مخدر پرداخته‌اند که در سطح ۰/۰۱ معنادار می‌باشند. همچنین نزدیکی میدان‌ها، تقاطع‌ها و حاشیه بزرگراه‌ها و سطح تحصیلات نیز هر کدام یک بار بررسی شده‌اند که اندازه اثر گزارش شده آن‌ها معنادار می‌باشد ولی اندازه اثر میزان بیکاری معنادار نمی‌باشد.

جدول ۴: اندازه اثر متغیرهای مقوله عوامل انتظامی مؤثر بر کشف قاچاق مواد مخدر

ردیف	متغیر مورد بررسی	تکرار	میانگین اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	ارزش Z	سطح معناداری
۱	بعد انسانی پشتیبان عملیاتی	۱	۰/۳۸	۰/۲۰	۰/۵۳	۳/۹۰	۰/۰۰۱
۲	بعد اطلاعاتی پشتیبان عملیاتی	۱	۰/۳۳	۰/۱۴	۰/۴۹	۳/۳۶	۰/۰۰۱
۳	بعد تجهیزاتی پشتیبان عملیاتی	۱	۰/۳۳	۰/۱۵	۰/۵۰	۳/۴۲	۰/۰۰۱
۴	ویژگی‌های سنگ‌های مواد یاب (جنسیت)	۱	۰/۱۵	۰/۰۲	۰/۲۷	۲/۲۸	۰/۰۲۲
۵	ویژگی‌های منطقه جغرافیایی	۱	۰/۰۷	-۰/۰۶	۰/۲۰	۱/۱۰	۰/۲۶۸

جدول ۴: اندازه اثر متغیرهای مقوله عوامل انتظامی مؤثر بر کشف قاچاق مواد مخدر

ردیف	متغیر مورد بررسی	تکرار	میانگین اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	ارزش Z	سطح معناداری
۶	ویژگی های سگ های موادیاب (مدت آموزش)	۱	۰/۴۱	۰/۳۰	۰/۵۱	۶/۶۸	۰/۰۰۱
۷	ویژگی های مربیان سگ (مدت آموزش)	۱	۰/۳۵	۰/۲۳	۰/۴۵	۵/۵۲	۰/۰۰۱
۸	ویژگی های مربیان سگ (سابقه خدمت)	۱	۰/۰۹	-۰/۰۴	۰/۲۱	۱/۳۷	۰/۱۶۹
۹	ویژگی های سگ های موادیاب (سن)	۱	۰/۳۱	۰/۲۰	۰/۴۳	۵	۰/۰۰۱
۱۰	ویژگی های مربیان سگ (سن)	۱	۰/۱۸	۰/۰۶	۰/۳۰	۲/۸۳	۰/۰۰۵
۱۱	تکنیک های مبتنی بر افزایش هزینه	۱	۰/۷۵	۰/۶۳	۰/۸۴	۷/۹۷	۰/۰۰۱
۱۲	تکنیک های مبتنی بر افزایش خطر	۱	۰/۸۱	۰/۷۱	۰/۸۸	۹/۲۰	۰/۰۰۱
۱۳	تکنیک های مبتنی بر افزایش تلاش و زحمت	۱	۰/۷۹	۰/۶۸	۰/۸۶	۸/۷۵	۰/۰۰۱
۱۴	تکنیک های مبتنی بر کاهش منافع	۱	۰/۸۱	۰/۷۱	۰/۸۷	۹/۰۹	۰/۰۰۱
۱۵	تکنیک های مبتنی بر کاهش تحریک	۱	۰/۸۳	۰/۷۵	۰/۸۹	۹/۸۳	۰/۰۰۱
۱۶	به کارگیری تجهیزات و تکنولوژی مدرن	۱	۰/۵۳	۰/۳۴	۰/۶۸	۴/۸۹	۰/۰۰۱
کل	اندازه اثر ثابت	۱۶	۰/۳۶	۰/۳۳	۰/۴۰	۱۸/۴۶	۰/۰۰۱
	اندازه اثر تصادفی	۱۶	۰/۴۹	۰/۳۵	۰/۶۰	۶/۳۱	۰/۰۰۱

در جدول ۴ مقادیر اندازه اثر رابطه عوامل انتظامی با کشف قاچاق مواد مخدر گزارش شده است. همانطور که مشاهده می شود تعداد ۱۶ فرضیه به بررسی این رابطه پرداخته اند و میانگین اندازه اثر آن ها ۰/۴۹ به دست آمده است و در سطح ۰/۰۰۱ معنادار می باشد که با توجه به معیار کوهن اندازه اثر آن زیاد می باشد. با بررسی متغیرهای موجود در این مقوله مشخص می شود که بعد انسانی پشتیبان عملیاتی، بعد اطلاعاتی پشتیبان عملیاتی، بعد تجهیزاتی پشتیبان عملیاتی، ویژگی های سگ های موادیاب، ویژگی های سگ های موادیاب (مدت آموزش)، ویژگی های مربیان سگ های موادیاب (سن)، ویژگی های مربیان سگ های موادیاب (مدت آموزش)، ویژگی های سگ های موادیاب (سن)، ویژگی های مربیان سگ های موادیاب (سن)، تکنیک های مبتنی بر افزایش هزینه، تکنیک های مبتنی بر افزایش خطر، تکنیک های مبتنی

بر افزایش تلاش و زحمت، تکنیک‌های مبتنی بر کاهش منافع، تکنیک‌های مبتنی بر کاهش تحریک و به کارگیری تجهیزات و تکنولوژی مدرن هر کدام یک بار بررسی شده‌اند که اندازه اثر گزارش شده آن‌ها در سطح ۰/۰۱ معنادار می‌باشد. همچنین ویژگی‌های منطقه جغرافیایی و ویژگی‌های مریان سگ‌های مواد یاب (سابقه خدمت) نیز هر کدام یک بار بررسی شده‌اند که اندازه اثر گزارش شده آن‌ها معنادار نمی‌باشد. نتایج ارزشیابی ناهمگنی متغیرهای مستقل بر قاچاق مواد مخدر در قالب جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵: نتایج آزمون همگونی کل متغیرها

آماره Q	درجه آزادی	سطح معناداری	I ²
۳۶۱/۵۱	۱۹	۰/۰۰۱	۹۴/۷۴

در جدول ۵ مشاهده می‌شود که آماره Q با احتمال ۰/۰۰۱ معنادار است. بنابراین همگونی اندازه‌های وجود ندارد و گروه مطالعات تحت بررسی، ناهمگون می‌باشند. همچنین شاخص I² نشان می‌دهد که ۹۴/۷۴ درصد از تغییرات کل مطالعات به دلیل ناهمگنی مطالعات می‌باشد. لذا تلفیق آن‌ها با مدل اثرات ثابت موجه نیست و باید از مدل اثرات تصادفی به منظور ترکیب نتایج استفاده کرد. در واقع این آزمون نشان می‌دهد که رابطه بین عوامل محیطی - اجتماعی و عوامل انتظامی با قاچاق مواد مخدر، به شدت به لحاظ ویژگی‌ها و مشخصات مطالعات متفاوت‌اند و در این وضعیت باید از متغیرهای تعدیل‌گری برای مشخص کردن واریانس و محل این تفاوت‌ها استفاده کرد. البته در این پژوهش تلاش‌های زیادی برای شناسایی این متغیرها صورت گرفت. مراجعه مجدد به اطلاعات گردآوری شده در چک لیست‌ها و بررسی مجدد فرضیات و متغیرها نیز انجام شد و نقش تعدیل‌کنندگی متغیرهای سال انجام پژوهش و روش نمونه‌گیری مورد بررسی قرار گرفت.

یکی از دلایل ناهمگنی وجود متغیرهای تعدیل‌کننده است. بنابراین در این قسمت متغیرهای سال انجام پژوهش و روش نمونه‌گیری به عنوان متغیرهای تعدیل‌کننده بررسی شده است.

جدول ۶: تحلیل متغیرهای تعدیل کننده در رابطه عوامل محیطی - اجتماعی و انتظامی با قاچاق مواد مخدر

شاخص آماری متغیر تعدیل کننده	متغیر	تعداد فرضیه ها	برآورد نقطه ای اندازه اثر	فاصله اطمینان		آزمون Q
				حد پایین	حد بالا	
سال انجام پژوهش	۸۵=۸۷	۱	۰/۵۳	۰/۳۴	۰/۶۸	۳۵/۷۳ (۰/۰۰۱)
	۸۸=۹۰	۱	۰/۶۳	۰/۵۴	۰/۷۱	
	۹۱=۹۳	۱۲	۰/۲۹	۰/۱۷	۰/۴۱	
	۹۶-۹۴	۷	۰/۷۷	۰/۶۶	۰/۸۵	
روش نمونه گیری	در دسترس	۳	۰/۳۵	۰/۲۴	۰/۴۴	۶/۲۵ (۰/۰۴۴)
	سرشماری	۱۷	۰/۵۵	۰/۳۹	۰/۶۷	
	تصادفی ساده	۱	۰/۵۳	۰/۳۴	۰/۶۸	

همانطور که در جدول ۶ مشاهده می شود آماره Q در مورد متغیرهای سال انجام پژوهش و روش نمونه گیری معنادار می باشد.

بحث و نتیجه گیری

باتوجه به افزایش تعداد پژوهش های موجود در حوزه قاچاق مواد مخدر و شناسایی عوامل متعدد مؤثر بر قاچاق، نیاز به انجام پژوهشی ترکیبی برای شناسایی مهم ترین عوامل مؤثر بر وقوع قاچاق مواد مخدر احساس می شود. لذا هدف از این پژوهش، فراتحلیل پژوهش های عوامل مؤثر بر وقوع قاچاق مواد مخدر در طول سال های ۸۵ تا ۹۶ در شهر تهران و راهکارهای مقابله با آن بود. نتایج نشان داد ۹۴ درصد از پژوهش های صورت گرفته در شهر تهران در رابطه با عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر از نظر چک لیست فرآیندی در سطح متوسط و متوسط به بالا و ۶ درصد آن ها در سطح پایین تر از متوسط قرار دارند. نظریه های فعالیت روزمره و نظریه جرم شناسی محیطی هر کدام دو یا بیشتر از دو بار به کار گرفته شده اند اما نظریه های آنومی، جرم شناسی محیطی جاکوبز، نظریه شاو و مک کی در خصوص تأثیر بسزای کاربری های اراضی در وقوع میزان جرایم، نظریه جفری در زمینه پیشگیری از بزه کاری از طریق طراحی شهری، نظریه نیومن در زمینه فضای مقاوم در برابر جرم (فضای قابل دفاع)، نظریه انتخاب منطقی، قانون حرارتی تبه کاری گری، نظریه انریکو

فری در زمینه جرم، مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو و نظریهٔ کانون‌های جرم خیز تنها یک بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

نکته‌ای که در این قسمت می‌توان آن را نقد کرد، مربوط به نوع نظریات استفاده شده در این تحقیقات مرور شده است. تحقیقات مرور شده به بررسی تأثیر متغیرهای کلانی مثل بیکاری، نابرابری درآمدی، فقر، تراکم جمعیت، از هم گسیختگی، بی‌سوادی و کم‌سوادی و ... بر میزان جرم پرداخته‌اند؛ ولی برای تبیین نظری و ارائه یک مبنای نظری از نظریاتی استفاده کرده‌اند که عوامل خرد اقتصادی مؤثر بر جرم توجه دارند. همان‌طور که در مبنای نظری پژوهش حاضر هم به آن اشاره شد، نظریه انتخاب عقلانی بیشتر به انگیزه‌های افراد در سطح خرد در ارتکاب جرم توجه دارد؛ ولی متغیرهای مدنظر تحقیقات مرور شده، متغیرهایی کلان است که ارائه مبنای نظری با سطح تحلیل خرد برای متغیرهایی با سطح تحلیل کلان مناسب نیست. بیشتر این تحقیقات به نظریه اقتصاد سیاسی که به عوامل اقتصادی کلان مؤثر بر جرم اشاره دارد، کمتر پرداخته‌اند و تنها در مواردی اندک، برخی از تحقیقات در مبنای نظری‌شان به عوامل اقتصادی کلان مؤثر بر جرم اشاره کرده‌اند. همچنین، با توجه به اینکه اکثر تحقیقات حاضر به نظریه انتخاب عقلانی اشاره کرده‌اند، خود این نظریه را هم مناسب توضیح نداده‌اند و بیشتر تحقیقات فقط به ارائه تاریخچه‌ای از روند شکل‌گیری نظریات اقتصادی، اجتماعی، محیطی و ... مؤثر بر جرم اشاره کرده‌اند. انتظار می‌رفت وقتی نظریه انتخاب عقلانی به عنوان نظریه تبیین‌کننده عوامل مؤثر بر جرم مطرح می‌شود، حداقل مدل‌های ایستا و پویای این نظریه مطرح شود که در هیچ کدام از این تحقیقات مرور شده چنین اقدامی صورت نگرفته است.

با توجه به نتایج، اغلب پژوهش‌ها به روش پیمایش و سایر آن‌ها به روشی تحلیل ثانویه و توصیفی - اسنادی صورت گرفته‌اند. همچنین تمام پژوهش‌های صورت گرفته از نظر نوع کاربرد، کاربردی و از نظر زمان، مقطعی می‌باشند. علاوه بر این، از نظر هدف ۵ پژوهش توصیفی و ۲ پژوهش تبیینی می‌باشند. روش پرسشنامه در ۳ پژوهش، ۲ پژوهش به روش بررسی اسناد و در ۲ پژوهش از روش پرسشنامه، رجوع به اسناد و مدارک و مصاحبه با هم استفاده کرده‌اند. با توجه به نتایج تحلیل فراروش، مهمترین ضعف روشی

پژوهش‌های انجام شده در زمینه عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر، روش‌های شاخص‌سازی، آزمون مقدماتی وسیله اندازه‌گیری و ملاحظات اخلاقی می‌باشد.

نتایج فراتحلیل نشان داد، تعداد ۵ فرضیه به بررسی رابطه عوامل محیطی - اجتماعی با قاچاق مواد مخدر پرداخته‌اند و اندازه اثر آن‌ها معنادار می‌باشد. با بررسی متغیرهای موجود در این مقوله مشخص می‌شود که ۲ فرضیه به رابطه نوع کاربری و تخصیص فضا با قاچاق مواد مخدر پرداخته‌اند که معنادار می‌باشند. همچنین نزدیکی میدان‌ها، تقاطع‌ها، حاشیه بزرگراه‌ها و سطح تحصیلات نیز هر کدام یک بار بررسی شده‌اند که اندازه اثر گزارش شده آن‌ها معنادار می‌باشد ولی اندازه اثر میزان بیکاری معنادار نمی‌باشد. برخی مطالعات با این یافته هم راستا می‌باشند که در ادامه به آن‌ها اشاره شده است. سیسما، کونیالی و پیزا^۱ (۲۰۲۱) در تحقیقی بر نقش مکان در وقوع جرایم مواد مخدر تأکید کردند و محیط‌های شلوغ و با کنترل محدود شهری را از علل افزایش توزیع مواد تلقی کردند. نگلهوت^۲ و همکاران (۲۰۱۷) به بررسی چگونگی تأثیر رکود اقتصادی بر وقوع جرائم مواد مخدر پرداختند و از دیدگاه این تحقیق رکود اقتصادی ممکن است از طریق مکانیسم‌های مختلف بر مصرف غیرقانونی مواد مخدر تأثیر بگذارد. سیفی قره‌یتاق و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی نشان دادند که مهمترین عوامل مؤثر بر قاچاق مواد مخدر عوامل اجتماعی و فرهنگی بود و پس از آن عوامل اقتصادی، موقعیت جغرافیایی و روش‌های مبارزه با قاچاق مواد مخدر از اهمیت بیشتری برخوردار بودند. عبداللهی و دارابی (۱۳۹۹) در پژوهشی بر تأثیر عامل محیطی در جرائم مواد مخدر تأکید داشته‌اند. اصلانلو، حمزه‌پور و بیات (۱۳۹۸) نشان دادند هر چه محل وقوع جرم خلوت‌تر بوده باشد، به همان اندازه تعداد جرائم افزایش می‌یابد و در زمان‌هایی که خیابان‌ها و کوچه‌ها پر رفت و آمد و شلوغ بوده‌اند، از شدت و تعداد جرائم کاسته شده است. مرادی، صادقی و نازنین‌پوری (۱۳۹۶) در پژوهشی نشان دادند قانون جرم در فضای بی دفاع چون محله مرکزی و بافت فرسوده شهری متمرکز است. شمعی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که بین میزان تراکم جمعیت ساکن در نواحی مختلف منطقه مورد مطالعه و تعداد جرائم ارتكابی

مواد مخدر ارتباط مستقیمی وجود دارد. همچنین، به لحاظ آماری بین نوع کاربری با جرائم مواد مخدر رابطه معناداری وجود دارد. متغیرهای مستقل مذکور تاحدودی نشان از توسعه نیافتگی شهر تهران می‌باشد که این توسعه نیافتگی و نتایج حاصل از آن به همراه ویژگی‌های طبیعی و جغرافیایی و سیاسی شهر تهران (مرکزیت) در نهایت منجر به سوق دادن شهروندان و سایر افراد مهاجر به قاچاق مواد مخدر شده است. بنابراین می‌توان گفت توسعه نیافتگی (توسعه ناموزون) و نتایج آن منجر به فراهم کردن زمینه‌های انحراف، نوآوری و حتی شورش را فراهم خواهد آورد؛ اما طبق نظریه فرصت افتراقی کلوارد و اهلین در دسترس بودن فرصت نامشروع قاچاق، سبب شده عوامل مذکور در شکل معضل قاچاق بروز یابند؛ به عبارتی دقیق‌تر عوامل مذکور به همراه عوامل محیطی، بحران و عدم ثبات در کشورهای همسایه و سیاست‌های اقتصادی متعارض منطقه همگی فرصت افتراقی مدنظر کلوارد و اهلین را برای انجام قاچاق مهیا می‌نماید.

نتایج پژوهش‌ها در این زمینه نشان می‌دهند که نظریه‌های مطرح شده به خوبی یافته‌های پژوهش را حمایت و تأیید می‌کنند. بر طبق نظریه کنترل اجتماعی هیرشی، عوامل انگیزشی برای بزهکار شدن افراد نیاز نمی‌باشند، بلکه برای بزهکار شدن تنها عامل مورد نیاز فقدان کنترل است که به افراد این اختیار و آزادی عمل را می‌دهد تا فواید بزهکاری را نسبت به هزینه‌های آن عمل مجرمانه مورد سنجش قرار دهد. پیش فرض اساسی این تئوری، ارضاء نشدنی بودن ماهیت انسان می‌باشد و بر طبق این نظریه افراد اصولاً دارای قابلیت بهنجار بودن یا نابهنجار بودن هستند. نکته اصلی این است که جامعه چه رفتاری با فرد داشته باشد. رفتار بهنجار و نابهنجار تنها در درون جامعه معنی دار است و هر جامعه‌ای سعی می‌کند که هنجارهای خود را بر فرد تحمیل کند (ممتاز، ۱۳۸۰؛ به نقل از وطنی و همکاران، ۱۳۹۵). هیرشی بر این اعتقاد است که بزهکاری زمانی واقع می‌شود که پیوند میان فرد و جامعه گسسته شود. هیرشی معتقد است که چهار عنصر اصلی وابستگی، تعهد، درگیری و اعتقاد باعث پیوند فرد و جامعه می‌شوند. در قالب نظریه فشار، محرومیت، فقدان سرمایه اجتماعی بر اساس عدم دسترسی به منابع کمیاب، مانند اشتغال و آموزش مورد بررسی قرار می‌گیرد. بر اساس نظریه فشار، وقایع استرس‌آور در خانواده یا محیط زندگی، باعث عواطف منفی

شده و نتیجه آن بزهکاری می باشد. به ویژه زمانی که تحقق این وقایع، همراه با فقدان منابع هنجاری مانند عدم حمایت والدین و همسالان است (کاتز^۱، ۲۰۰۲؛ به نقل از وطنی و همکاران، ۱۳۹۵). نظریه فشار بر این ایده تأکید دارد که افراد، در شرایط ناکامی، دچار نوعی احساس محرومیت و سرخوردگی شده و آماده نقض و شکستن هنجارها می شوند که در شرایط برخورداری از منابع ارتباطی و هنجارهای مناسب، می توانند در برخورد با فشارهای اجتماعی، خود را باز تعریف کنند و از ورود به عرصه های مجرمانه، پرهیز و اجتناب کنند.

همچنین نتایج نشان داد، تعداد ۱۶ فرضیه به بررسی رابطه عوامل انتظامی با قاچاق مواد مخدر پرداخته اند و اندازه اثر آن ها معنادار می باشد که با توجه به معیار کوهن اندازه اثر آن زیاد می باشد. این یافته ها با نتایج پژوهش شیرزاد، فقیه فرد، جمشیدی، احتشامی و رسایی (۱۳۸۹) که شیوه های اطلاعاتی، امکانات مالی و تجهیزات و آموزش عوامل انسانی را مؤثرترین عامل در مقابله با قاچاق مواد مخدر در شهرستان اصفهان معرفی نموده اند همخوانی دارد. این نتایج با یافته های پژوهش های درویشی، بختیاری و گله جاری (۱۴۰۰)، سلیمی و نوروزی (۱۳۹۵)، محمدی (۱۳۹۴) و مویدی (۱۳۹۴) در رابطه با اهمیت آموزش دانش و فناوری نوین به کارکنان انتظامی و تقویت نیروهای با تجربه هم راستا است. در تبیین این یافته می توان گفت نیروی انتظامی که مسئول برقراری امنیت عمومی، آسایش و آرامش در سطح جامعه می باشد، موظف است با هر آنچه که این امنیت و آرامش جمعی را خدشه دار می سازد، مانند جرم که مهم ترین عامل ناامنی و خدشه دار شدن امنیت عمومی هست، مقابله و مبارزه کند. نیروی انتظامی اگر در شهر حضور یابد امکان پیشگیری بزهکاران و مجرمین را افزایش می دهد و فرصت ارتکاب جرم را برای آنان دشوار می کند؛ در مقابل، برای شهروندان احساس آرامش و امنیت ایجاد می کند (ابراهیمی، ۱۳۹۱). با بررسی متغیرهای موجود در این مقوله مشخص می شود که بعد انسانی پشتیبان عملیاتی، بعد اطلاعاتی پشتیبان عملیاتی، بعد تجهیزاتی پشتیبان عملیاتی، ویژگی های سگ های مواد یاب، ویژگی های سگ های مواد یاب (مدت آموزش)، ویژگی های مربیان سگ های

موادپایاب (مدت آموزش)، ویژگی‌های سگ‌های موادپایاب (سن)، ویژگی‌های مریان سگ‌های موادپایاب (سن)، تکنیک‌های مبتنی بر افزایش هزینه، تکنیک‌های مبتنی بر افزایش خطر، تکنیک‌های مبتنی بر افزایش تلاش و زحمت، تکنیک‌های مبتنی بر کاهش منافع، تکنیک‌های مبتنی بر کاهش تحریک و به کارگیری تجهیزات و تکنولوژی مدرن هر کدام یک بار بررسی شده‌اند که اندازه اثر گزارش شده آن‌ها معنادار می‌باشد. همچنین ویژگی‌های منطقه جغرافیایی و ویژگی‌های مریان سگ‌های موادپایاب (سابقه خدمت) نیز هر کدام یک بار بررسی شده‌اند که اندازه اثر گزارش شده آن‌ها معنادار نمی‌باشد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های لام^۱ (۲۰۱۱) و پیازا^۲ (۲۰۱۱) هماهنگ و همسو می‌باشد. لذا در تبیین این یافته می‌توان اینگونه بیان کرد که تقویت ابعاد ذکر شده می‌تواند زمینه مناسب برای کاهش قاچاق مواد مخدر باشد. همچنین نتایج به دست آمده با نظریه انتخاب عقلایی جرم و نظریه تفاوت ارتباطات و انتقال فرهنگی ساترلند و نظریه بازدارندگی سزار بکاریا همخوانی دارد.

همچنین طبق نتایج، ضریب اثر متغیر تعدیل گر سال انجام پژوهش، برای سال انجام پژوهش ۹۴ تا ۹۶ بیشترین اندازه اثر و سال انجام پژوهش ۹۱ تا ۹۳ کمترین اندازه اثر را دارند. روش نمونه‌گیری سرشماری بیشترین اندازه اثر و روش نمونه‌گیری در دسترس کمترین اندازه اثر را دارند. در تبیین این یافته می‌توان گفت که امروزه با توجه به وجود نرم‌افزارهای پیشرفته آماری، زیاد شدن دانشجویان تحصیلات تکمیلی، پژوهشگران و اساتید توانمند، تغییر ملاک‌های پذیرش و چاپ مقاله، رقابت سنگین برای چاپ مقاله در نشریات علمی معتبر و همچنین سخت‌گیری سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی در ارائه طرح‌های پژوهشی به پژوهشگران، طبیعی هست که مقالات و آثار علمی که در سال‌های جدیدتر به چاپ می‌رسند دارای کیفیت و اندازه اثر بالاتری نسبت به مقالات و آثار علمی قدیمی‌تر باشند. همچنین علت پایین بودن اندازه اثر نمونه‌گیری در دسترس، شاید به این دلیل باشد که در روش نمونه‌گیری در دسترس نمونه به شکل تصادفی انتخاب نمی‌شود و ممکن است معرف جامعه آماری نباشد.

از مهمترین محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به ذکر نشدن روش شناسی، پایایی، روایی و یا روش نمونه‌گیری در برخی از پایان‌نامه‌ها و مقالات و همچنین عدم اطلاعات یکپارچه پیرامون انواع آسیب‌ها و انجام پژوهش‌های اندک در زمینه آسیب اجتماعی مذکور اشاره کرد. با توجه به نتایج، دقت در نحوه انتخاب جامعه آماری، نحوه محاسبه حجم نمونه و روش نمونه‌گیری و تناسب روش نمونه‌گیری با خصوصیات جامعه آماری و گزارش نمودن جزئیات کار و تمامی خصوصیات جامعه آماری جهت استفاده کامل از آنان در طبقه‌بندی مطالعات؛ انجام آزمون‌های روایی و پایایی ابزار گردآوری داده‌ها و بیان نتایج کامل حاصل از این آزمون‌ها؛ وجود چارچوب نظری مشخص برای تحقیقات دارای فرضیه امری مهم و ضروری است؛ لذا تحقیقات مرور شده به علت داشتن فرضیه باید چارچوب نظری مشخص‌تر و مستحکمی داشته باشند. از محققان آتی در این موضوع، انتظار می‌رود که چارچوب نظری مشخص و مدونی داشته باشند و صرفاً به بیان تاریخچه‌ای از نظریات اقتصادی، اجتماعی، محیطی و ... مؤثر بر جرم اکتفا نکنند. سطح تحلیل برخی از نظریات به کار رفته در مبانی نظری تحقیق با متغیرهای مورد بررسی در تحقیق همخوانی نداشت و در حالی که سطح سنجش متغیرهای حاضر در تحقیق کلان بود، بیشتر محققان از نظریه با سطح خرد (نظریه انتخاب عقلانی) استفاده کردند.

نظر به اینکه نوع کاربری و تخصیص فضا، نزدیکی میدان‌ها، تقاطع‌ها و حاشیه بزرگراه‌ها و سطح تحصیلات از متغیرهای مهم تأثیرگذار بر قاچاق مواد مخدر می‌باشند، لذا نورپردازی مناسب پارک‌ها، معابر و خیابان‌ها، حصارکشی ساختمان‌های رها شده و اراضی متروکه در این محدوده؛ محله‌هایی که در آن‌ها اثراتی از بی‌نظمی‌های کالبدی و به هم ریختگی‌های فیزیکی مثل محله‌های کثیف، ساختمان‌های مخروبه و فرسوده، دیوارهای ترک خورده و غیره وجود دارد، نشان می‌دهد ساکنان آن محله احتمال آسیب‌پذیری بیشتری دارند و از مشارکت و محافظت اجتماعی خود کنار کشیده‌اند؛ بنابراین نظم و کنترل اجتماعی در آن‌ها ضروری است. همچنین حضور به موقع نیروهای انتظامی در مکان‌ها و زمان‌های مسئله‌دار توصیه می‌گردد. اتخاذ تدابیر امنیتی بیشتر توسط کلانتری‌ها در مناطق جرم‌خیز و نظارت بیشتر بر مجرمان شناخته شده و مبارزه با بی‌سوادی

و افزایش سطح سواد افراد در جامعه نیز توصیه می‌شود. توجه به آموزش و تجربه نیروی انسانی خبره و نیروهای سنتی و مجرب و تقویت آن‌ها در کنار امکانات و تجهیزات روز؛ تشکیل پرونده پشتیبانی در کنار پرونده اجرایی و عملیات به منظور ثبت دقیق اقدامات پشتیبانی و امکان بررسی اقدامات پشتیبانی؛ توجه به پدافند غیرعامل در حفظ برگ برنده در دست پلیس و گرفتن ابتکار عمل از دست حریف با انجام اقدامات علمی و رسیدن به راه‌حل‌های تازه و روش‌های نو و خلاق؛ ضمن حفظ توانمندی استفاده از فاکتورهای فوق از آخرین امکانات و تجهیزات روز در جمع‌آوری اطلاعات و شناسایی عوامل دخیل در مبارزه با مواد مخدر استفاده کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود دستگاه‌های کشف الکترونیکی تهیه و در اختیار تمامی یگان‌های مقابله کننده با مواد مخدر قرار بگیرد. مدت آموزش سگ‌ها در میزان کشفیات مواد مخدر تأثیرگذار بوده؛ در نتیجه برگزاری دوره‌های استاندارد آموزشی نتایج مطلوب‌تری را به دنبال خواهد داشت. با توجه به تأثیرگذاری سن پایین مربی در میزان کشفیات مواد مخدر این نتیجه حاصل می‌شود که به کارگیری مربیان جوان و بانشاط باعث افزایش کشفیات مواد مخدر خواهد گردید. بررسی، تشدید و افزایش نظارت‌ها؛ مشارکت مردم در گزارش نحوه توزیع مواد مخدر؛ توسعه پاسداری، محافظت و مراقبت از محله‌ها از طریق مردم و ارائه آموزش‌های مناسب به مردم؛ تناسب تجهیزات، امکانات و نیرو در کلانتری‌ها با استاندارد ترکیب جمعیتی منطقه هر کلانتری؛ مشخص کردن مجرم و شناساندن آن به مردم؛ شناسایی مجرمین از طریق مخبرین، کسب اطلاعات از مردم و مشارکت دادن آن‌ها در این زمینه و برهم زدن بازار جرم از طریق از بین بردن سود ناشی از آن و همچنین کنترل خرده فروش‌ها، از دیگر پیشنهادهای پژوهش حاضر می‌باشد.

تقدیر و تشکر

بدین وسیله از پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا و مرکز نخبگان و استعدادهای برتر به خاطر همکاری ارزنده‌شان در اجرای این پژوهش و همچنین از دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی شهر تهران (دانشگاه علوم انتظامی امین، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه تهران، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه الزهراء، دانشگاه

خوارزمی، دانشگاه شهید بهشتی) و سایر سازمان‌های شهر تهران از جمله دفتر تحقیقات آگاهی و ستاد مبارزه با مواد مخدر نهایت قدردانی را داریم.

منابع

ابراهیمی، محسن (۱۳۹۱). رویکرد چندنهادی به پیشگیری از جرایم مواد مخدر و روان‌گردان با تاکید بر عملکرد ستاد مبارزه با مواد مخدر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.

اصلانلو، علی؛ حمزه‌پور، زرگار و بیات، ناصر (۱۳۹۸). تحلیل فضایی جرایم قاچاق مواد مخدر در استان آذربایجان غربی. فصلنامه علمی پژوهشی اطلاعاتی و جنایی، ۱۴(۵۳)، ۱۹۲-۱۷۱.

جزینی، علیرضا و دهقانی، یوسف (۱۳۹۶). روش‌های پیشگیری از توزیع مواد مخدر. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۲(۳)، ۷۰-۵۱.

حاتمی مزید، هوشنگ و باهری، تهمنه (۱۳۹۳). ارزیابی مدیریت پشتیبانی عملیات در کشفیات مواد مخدر پلیس مبارزه با مواد مخدر ناجا. فصلنامه علمی مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۶(۲۰) و (۲۱)، ۳۳-۲۵.

حسینی‌خواه، سیدهاشم و باهری، تهمنه (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر کارایی سگ‌های مواد یاب در کشفیات مواد مخدر. فصلنامه علمی مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۶(۲۰ و ۲۱)، ۲۳-۱۱.

دانش، پروانه و حسونند، اسماعیل (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر سرقت در شهر تهران (مطالعه سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۰). فصلنامه علمی کارآگاه، ۱۰(۳۴)، ۶۹-۵۴.

درویشی، صیاد؛ بختیاری، لطفعلی و گله‌جاری، بهمن (۱۴۰۰). چالش‌های انتظامی در پیشگیری از اعتیاد از طریق مقابله با توزیع مواد صنعتی (مطالعه مورد کلانتری‌های شهرستان کرمانشاه). فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، ۱۵(۶۰)، ۹۶-۶۷.

دلاور، علی (۱۳۹۴). روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: نشر ویرایش. سلیمی، اکبر و نوروزی، بهرام (۱۳۹۵). بررسی دلایل کارآمدی پلیس فرودگاه در کاهش حمل مواد مخدر توسط زائران ایرانی به کشور عربستان. فصلنامه مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۸(۲۹)، ۴۴-۲۷.

سلیمی، علی و دلاوری، محمد (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی کجروی. قم: انتشارات پژوهشکده حوزه و دانشگاه.

سیفی‌قره‌یتاق، داود؛ محمدی، بهنام؛ مهدی‌پور، محمد و قدسینا، مرضیه (۱۴۰۰). پهنه‌بندی جرائم مواد مخدر و ارزیابی و مدل‌سازی عوامل مؤثر بر آن با استفاده از تکنیک سیستم عصبی-فازی.

فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، ۱۵(۶۱)، ۴۸-۱۱.

- شماعی، علی؛ موحد، علی و ویسی، رضا (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل فضایی جرایم مواد مخدر در کلانشهر تهران. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۵(۲)، ۲۷۲-۲۴۳.
- شیرزاد، جلال؛ فقیه فرد، پیمان؛ جمشیدی، مسلم؛ احتشامی، علی و رسایی، محمد (۱۳۸۹). بررسی مؤثرترین شیوه‌های انتظامی در جلوگیری از ورود مواد مخدر (مطالعه موردی: شهرستان اصفهان). *انتظام اجتماعی*، ۲(۳)، ۱۹۶-۱۷۵.
- عابدینی، علیرضا (۱۳۸۶). *بررسی تأثیر فن آوری نوین در موفقیت شیوه‌های مقابله با شبکه‌های قاچاق مواد مخدر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انتظامی امین.
- عبداللهی، سامان و دارابی، شهرداد (۱۳۹۹). مدل ساختاری نقش عوامل محیطی و خانوادگی در پیشگیری رشدمدار از گرایش به مصرف مواد مخدر و روان‌گردان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۴(۵۶)، ۵۸-۴۱.
- عبدی، رمضانعلی؛ عبدی، توحید و نجفی‌خواجه‌بلاغ، عسگر (۱۳۹۷). بررسی نقش مؤلفه‌های پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس. *فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی*، ۹(۵۴)، ۹۷-۵۵.
- قصری، محمد؛ کلاتری، محسن؛ جباری، کاظم و قزلباش، سمیه (۱۳۸۹). بررسی تأثیر نوع و میزان کاربری اراضی شهری در شکل‌گیری الگوهای فضایی بزهکاری مطالعه موردی: جرایم مرتبط با مواد مخدر در بخش مرکزی شهر تهران. *فصلنامه ژئوپلیتیک*، ۷(۳)، ۲۰۲-۱۷۴.
- محمدنژاد شورکایی، مجتبی؛ جشنی‌آرانی، مجتبی و یزدانی، حمیدرضا (۱۳۹۰). فراروش تحقیقات انجام شده در زمینه عوامل موثر بر رضایت مشتری: تحلیل اسناد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه‌های دولتی تهران. *چشم‌انداز مدیریت بازرگانی*، ۶(۳۹)، ۱۶۴-۱۴۱.
- محمدی، یاسر (۱۳۹۴). *بررسی نقش نیروی انتظامی در پیشگیری از قاچاق مواد مخدر در شهرستان بوشهر*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی بوشهر.
- مرادی، اسکندر؛ صادقی، لقمان و نازنین‌پوری، شایسته (۱۳۹۶). بررسی تأثیر نوع و میزان کاربری اراضی در شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز. *فصلنامه مطالعات ساختار و کارکرد شهری*، ۴(۷)، ۲۳-۱۳.
- مهر، نسرين (۱۳۹۹). *پیشگیری وضعی از قاچاق مواد مخدر در گستره جغرافیای انسانی*. فصلنامه علمی- پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۲(۲)، ۳۴۴-۳۲۲.
- مویدی، علی (۱۳۹۴). *اجرای الگوی انتظامی مقابله با فروش مواد مخدر*. فصلنامه مبارزه با مواد مخدر، ۷(۲۴)، ۴۵-۳۷.

ناصری، سهیلا؛ مکاریان فرگ؛ زهره و حضرتی، سپیده (۱۳۹۷). بررسی نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر عدم بازگشت به زندان در بین زندانیان استان خراسان جنوبی. *فصلنامه پژوهش‌های انتظام اجتماعی*، ۱۰(۳)، ۴۹-۲۸.

وطنی، امیر؛ وروایی، اکبر و فاطمی موحد، حمید (۱۳۹۵). مطالعه ماهیت و عوامل مؤثر بر سرقت. *فصلنامه انتظام اجتماعی*، ۹(۱)، ۱۵۳-۱۲۷.

References

- Agnew, R. (1995). The contribution of social-psychological strain theory to the explanation of crime and delinquency. *The legacy of anomie theory*, 6, 113-138.
- Bottoms, A. E., & Wiles, P. (2020). *Environmental criminology*. UK: Routledge.
- Chen, J., Liu, L., Liu, H., Long, D., Xu, C., & Zhou, H. (2020). The spatial heterogeneity of factors of drug dealing: A Case Study from ZG, China. *ISPRS International journal of geo-information*, 9(4), 205-218.
- Clarke, R. V., & Cornish, D. B. (1985). Modeling offenders' decisions: A framework for research and policy. *Crime and justice*, 6, 147-185.
- Lum, C. (2011). Violence, drug markets and racial composition: challenging stereotypes through spatial analysis. *Urban studies*, 48(13), 2715-2732.
- McGannon, K. R., Estrange, M., & McMahon, J. (2020). The role of ultrarunning in drug and alcohol addiction recovery: An autobiographic study of athlete journeys. *Psychology of sport and exercise*, 46, 1-10.
- Morgan, R., Maguire, M., & Reiner, R. (2012). *The Oxford handbook of criminology*. Oxford UK: Oxford University Press.
- Nagelhout, G. E., Hummel, K., De Goeij, M. C., De Vries, H., Kaner, E., & Lemmens, P. (2017). How economic recessions and unemployment affect illegal drug use: A systematic realist literature review. *International journal of drug policy*, 44, 69-83.
- Nestler, E. J., & Lüscher, C. (2019). The molecular basis of drug addiction: linking epigenetic to synaptic and circuit mechanisms. *Neuron*, 102(1), 48-59.
- Piazza, J. A. (2011). The illicit drug trade, counternarcotics strategies and terrorism. *Public Choice*, 149(3-4), 297-314.
- Siegel, J. L. (2016). *Criminology: Theories, Patterns and Typologies*, Ninth Edition. United State: Thomson/Wadsworth, Belmont, CA.
- Sytsma, V. A., Connealy, N., & Piza, E. L. (2021). Environmental predictors of a drug offender crime script: A systematic social observation of Google Street View images and CCTV footage. *Crime & Delinquency*, 67(1), 27-57.
- Zeledon, I., West, A., Antony, V., Telles, V., Begay, C., Henderson, B., & Soto, C. (2020). Statewide collaborative partnerships among American Indian and Alaska Native (AI/AN) communities in California to target the opioid epidemic: Preliminary results of the Tribal Medication Assisted Treatment (MAT) key informant needs assessment. *Journal of substance abuse treatment*, 108, 9-19.